

Пере КАЛДЕРС

ЧОТИРИ ОПОВІДКИ ПРО ПОДІЇ, ЯКІ ВАЖКО ПОЯСНИТИ HEDERA HELIX

З каталанської переклала Маргарита ЖЕРДИНІВСЬКА

Може, вам доводилось коли розчулюватися від маленьких сюрпризів? Мені доводилось, але майже завжди я потім каюся.

Наведу тільки один приклад. Якось моя приятелька вирішила зробити мені сюрприз, приготувала страву, яка найбільше мені подобається, а наприкінці обіду вручила пакет — вельми екстравагантну краватку. Мені було так приємно, що я кілька тижнів шукав для неї щось подібне, нарешті таки знайшов те, що мені сподобалося.

Все це відбулося не в день мого народження, навіть не в день янгола, тобто іменин, про які з плином часу взагалі забуваємо, але увага приятельки мене зворушила, незважаючи на занадто пістряву краватку. Я намагався вести спартанський спосіб життя, що виключав будь-які надмірності, котрі могли б похитнути твердість мого характеру.

Наступного дня я попрямував до квіткового базару. Напередодні не спав цілу ніч, думаючи про те, який подарунок обрати, і кінець кінцем надумав купити якусь витку рослину, бо моя приятелька мала внутрішній двір з невеликим садочком, але одна стіна двору була зовсім гола, що мене дратувало. Хотілося подякувати за добре ставлення до мене і водночас затулити ненависну стіну плющем.

Мої друзі знають, що я терпляче ставлюся до речей, які заслуговують на таке ставлення, але часто дію дуже спонтанно. У даному випадку я, здається, діяв за принципом «аби швидше», вирішивши не гаяти часу, про що й сказав продавцеві.

- Можу порадити вам оцю рослину, вона розів'ється за кілька днів.
- Ні, ні, я хочу, щоб ще скоріше.
- Тоді он та, збоку, вона росте вдвічі швидше.
- А нема такої, щоб іще швидше?

Продавець уважно подивився на мене, мовляв, з такими особливими (він сказав «своєрідними») вимогами краще звернутися до крамниці з рідкісними квітами. Й за хвилину я вже розмовляв із продавцем сусіднього кіоску.

— Я маю те, що ви хочете, — сказав він, — але закон забороняє продавати такі рослини, доки клієнт не візьме на себе повну відповідальність за покупку. Якщо наполягаєте, вам доведеться підписати деякі папери...

Звичайно, я наполягав і зразу ж заповнив кілька бланків. Тоді продавець кинув у квітковий горщик жменьку насіння і наказав мені уважно слідкувати за тим, що буде далі. В одну мить земля спучилась у двох або трьох місцях і звідти вилізло кілька зелених паростків.

— Це те, що мені треба. Як воно називається?

— Це рідкісний різновид плюща.

Ми домовилися про ціну, але перш ніж я пішов, продавець порадив мені не затримуватися ніде дорогою додому.

Я схопив горщик обома руками, міцно притиснув його до грудей і побіг до моєї приятельки, передчуваючи її радість.

Неподалік від базару якийсь чоловік танцював на битому склі, і я не міг пройти повз таке цікаве видовище. Я зупинився на хвилику й раптом завважив, що плющ уже знаходиться на рівні мого обличчя і продовжує швидко підніматися у супроводі якогось дзижчання, схожого на бджолине. Я занепокоївсь, а між тим листя поповзло по моєму обличчі, потім обвилось навколо вух, і я майже перестав щось чути.

Треба було терміново спіймати таксі, але всі водії з притаманною їм злостивістю, вгадавши, що зі мною трапилося якесь лихо, загинали такі ціни, що я махнув на них рукою й кинувся бігти з усіх сил.

Пам'ятаю, біля якогось собору вже не я тримав горщик у руках, а листя, яке прилипало до мого тіла. Горщик, правда, теж тріснув, і з дна вилізло коріння, яке жадібно потяглося до землі.

Неподалік від будинку моєї подруги нові пагони буквально зв'язали мене по руках та ногах, і я просувався вперед, мов стриножений кінь, пострибки. Та ще й доводилося гримасувати, щоб паростки не лізли у вічі й можна було бодай щось побачити.

Коли я вже стояв біля хвіртки, коріння, нарешті, дотяглося до землі, пришпилити мене намертво та перетворивши на невідому рослину. Потім кілька паростків вилізли з-під підборіддя, піднялися по щоках, обвили мою голову та стиснули щелепи так, що я не міг вимовити ані слова.

Єдине, що мені залишалось, це дивитись крізь просвіт у листі. Уявіть собі мій стан, коли я побачив свою приятельку, яка поверталася додому з крамниці.

Біля хвіртки свого дому вона побачила дивовижне дерево і впізнала мене лише по краватці, яка вирізнялася в зеленому шумовинні. Приятелька ласкаво посварилася пальцем і сказала ніжним голосом, який завжди зачаровував мене:

— Ану злязь із дерева, жартівнику, в твоєму віці це вже просто смішно.

Пере Калдерс (1912 — 1994) — каталонський письменник. 1939 р. під час громадянської війни в Іспанії емігрував до Мексики, звідки повернувся 1963 р. Працював у Барселоні в журналі «Segra d'Or». Майстер новелістичного жанру, автор багатьох збірок оповідань: «У затінку агави» (1964), «Морська подорож під туманом» (1966), «Антавіана» (1978), «Короткі оповідання» (1978), «Російська рулетка та інші оповідання» (1984) та ін.

ПРОТОКОЛ ОГЛЯДУ СОНІЛЬЄСЬКОГО ПАМ'ЯТНИКА

Розповідати від першої особи ці, як вони на перший погляд можуть здатися, побрехеньки, дещо незручно. Зате тоді мої свідчення здатні зазвучати так широко, що люди їм, дивись, і повірять. Наперед заявляю: я ніякий не дурисвіт і всі факти, викладені тут, як ви самі побачите, легко піддаються перевірці. І якщо я поясню, як сам ставлюся до власних пригод, то лише з біди: бо мої сучасники, тут уже нічого не вдієш, відзначаються косністю, хоча для мене невіргодність — річ відносна. А все тому, що людина проходить повз ці звичайнісінькі і майже банальні випадки байдуже, та варто мені їх викласти, як вони вже викликають загальну недовіру. Так і з цією історією сонільєської жилюї статуї, історією дуже житейською, пам'ятник стоїть уже на своєму місці п'ять років, а я заходився розповісти її читачам тільки тепер.

Перечитав вищенаписане і гордо зазначаю: в тому, як треба готувати читача, я діяв у дусі таких маститих письменників, як Адельберт фон Шаміссо, Даніель Дефо й Артур Конан Дойл. Отже, цю обставину прошу тлумачити на мою користь.

Навідавшись до містечка Сонільєса вперше, я аж ніяк не збирався вправлятися в тій розумовій еквілібристиці, як може висловитися дехто, щоб уникнути слова брехні. Я зняв на околиці будиночок, бажаючи в самоті й зосередженні остаточно відпрацювати свій дослід. Сподівався добувати хімічною реакцією із звичайної глини олію, подібну до горіхової (Див. «Сьянс доместік», Ліон, липень 1934). Це відкриття невдовзі принесло мені славу. Щодня з поштою надходили листи послідовників і шанувальників, і ця кореспонденція, грішна я людина, тішила моє самолюбство. Особливо старався один дуже люб'язний дописувач з містечка Серолес. Він строчив мені листа за листом, демонструючи ентузіазм, який так підкупає. Спершу всі його послання зводилися до ширих вітань і вияву беззастережного захоплення. Але потім він признався, що обладнав у Серолесі лабораторійку, щоб повторити мій науковий експеримент. Про наслідки кожної його спроби я одержував докладні звіти. Тепер його листи переповнювало хвилювання. Поки надійшло радісне повідомлення: дослід завдяки дотепно знайденому прийому завершився повною перемогою, одержана олія знову стала білою глиною, порошком, яким можна чистити алюміній, не залишаючи подряпин на його поверхні. Учений слізно благав мене приїхати до Серолеса, це буде така честь для нього, і ми проведемо в лабораторії спільний дослід.

Лист інтригував і спокушав так, що й не сказати. Не скористатися запрошенням колеги було б нерозумно.

Навіть запеклим сидням відомо, як дістатися до Серолеса: спершу поїздом до Першента, а там уже автобусом, проминувши Гадал і Сонільєс. Хоч розповідь моя не про таку давнину, нині автобусний маршрут куди зручніший. Замість теперішніх автобусів тоді ходили торохкі фургони, мало пристосовані для перевезення пасажирів. Ці колимаги через свою нековирність (двері врізані незручно і східці такі, що спотикаєшся при вході й виході) ввійшли в прислів'я, і селяни, їдучи на гадальський базар, одягали на себе безліч усілякого манаття, аби при спускові з гори не понабивати в тому фургоні саден. Причому, фургон котився з гори на максимальній швидкості, щоб селюки встигли захопити на базарі кращі місця. Один першентський перодряп написав був у своїй газеті, що фургон витрушує селянок на зупинці в Гадалі так, як хазяйка з лозової клітки курей, сипнувши під ноги жменю кукурудзи.

Того разу подорож від Першена до Гадала випробувувала всю міру мого терпіння. По-перше, мене клювали кури: до мене присусідилася дуже бойо-

ва парочка. По-друге, це був навіть не фургон, а справжня розвалюха, рухався він ривками, і кожен ривок змушував мене хапатися за вдарене коліно. До того ж, одна селючка, роззява, розбила повну сулію вина і ми плавали в червоній калюжі. Я сидів зігнутий у три погібелі, намагаючись ухилитися від мокрого на сидінні, і під ребра мене товкло чиесь грабильно.

Коли Гадал залишився позаду, я полегшено зітхнув, але тут почав давати збої мотор. Він бухикав майже людським кашлем, астматично задихався. Водій, обертаючись до нас, говорив зі знанням справи:

— Таким з конвеєра зійшов. Єдине, чим він надійний, то це гальмами. Варто нам тільки добратися до узвозу, і ми будемо в дамках.

До узвозу ми все-таки добрались. Наш водій стрепенувся, заусміхавсь; перед спуском униз переможно випнув груди, повів плечима. Звичний рокіт двигуна раптом замовк, від чого вуха відчули якийсь лоскіт, пустку, і ми ринули вниз, пропоруючи повітря, так стрімко, що подумалось: не к добру. Шофер, зігнувшись над гальмом, щосили рвав на себе важіль. Смикнув раз, смикнув удруге й пояснив нам:

— Диви, заіржавіли! В разі, як гальма відмовлять, доведеться поцілуватися з дубами дядька Шарпі!

Я несміливо вмовляв його не спішити: до Серолеса встигнемо й так. Але він мене не чув. Обабіч дороги повз нас проносилися спринтерами привиди дерев, і від їхнього свисту — ф'ють! ф'ють! — холола душа. Проте водій діяв без паніки і все обійшлося. Коли показався Сонільєс (із дібровою дядька Шарпі праворуч), водій передав кермо своякові, а сам заліз черевиками на спинку сидіння і скочив потім ногами на гальмо.

Машина зробила останній стрибок і зупинилася, ставши впоперек в'їзду в першу сонільєську вуличку, перед корчмою. Й ми ступили ногами на земну твердь, дивуючись, що наші гулі і синці не притупили свіжости вражень. Сонільєський корчмар уже обговорював поїздку з нашим водієм.

— Сьогодні пронесло. Дивись, навіть жолоб водопоєю залишився цілий.

— Еге ж. Але довелося стрибати на гальма ногами. На цьому тижні це вже вчетверте. Якщо не перестане заїдати, скажу Феліпові, щоб оглянув.

— Не гарячкуй! Може казна-що вийти. Так ти хоч знаєш, як обходитися з цими гальмами!

— І то правда.

Одначе цього разу на нас чатувала халепа. Заводитися й везти пасажирів далі, до Серолеса, мотор відмовлявся, й водій попросив нас, поки Феліп огляне машину, почекаати в корчмі. Доля, як завжди неждано-негадано, уготувала мені сюрприз.

Ремонт вимагав кілька годин часу, і я вирішив послухатися шинкаря.

— Огляньте Сонільєс,— порадив він. — Одержите море задоволення. Ми славимось старовиною. Насамперед подивіться сонільєський пам'ятник.

І справді, Сонільєс виявився містечком вельми своєрідним. Мені от у голові не вкладається, як це хроністи, люди начебто ж компетентні, захоплені співці першентських красот, до чарів Сонільєса лишилися байдужими. Саме після виявлення цієї їхньої сліпоти й довелось вашому покірному слугі стати історіографом жилої статуї, ось уже п'ятирічного предмета гордості сонільєсців.

Я вже не раз бачив, як люди культурні милуються, скажімо, відривними календарями, але не соромляться свого незнання славетних малярів. Саме така думка напрошується при зіставленні Першента й Сонільєса.

Одне слово, містечко було з дуже виразною фізіономією, а це знак, що тут ніколи не правили ні сеньйор, ні щедрий меценат, ні муніципалітет, зайнятий доброустроєм. Городяни якщо і впорядковували його, то в міру, і наслідки їхнього дбання про лад не впадали у вічі аж так, щоб налякати таких дешо нервових туристів, як я.

Я вирушив на першу екскурсію містечком, і кожна пройдена мною вуличка залишилася в моїй душі. Не раз і не два розпитував я перехожих про визначні місця, й кожен радив мені оглянути саме пам'ятник. Він стояв на площі.

Страхового поліса від цікавості, признатися, не маю. Я попросив одного хлопчика стати мені за гіда.

На перший погляд площа, буду відвертий, сподобалася мені більше, ніж пам'ятник. У ньому була якась суперечність, певна невідповідність самобутньому сонільському стилеві. Пам'ятник вас давив. Неоромантичний, дуже масивний, у формі паралелепіпеда, п'єдестал, це все кам'яне крісло, а в кріслі статуя. Скульптура зображувала чоловіка середнього віку, бородатого, вусатого й лисого. Пам'ятаю, мене найбільше вразила його гуляста голова. Загалом пам'ятник як пам'ятник, і ентузіазм сонільської публіки залишився б мені незрозумілим, якби я не відкрив, що він із секретом.

Я саме читав напис на мармуровій плиті, начепленій на бічному цоколі («Своєму великому синові,— було написано,— вдячні сонільсці»), аж це плита, наче рама вікна, відійшла вбік і в отворі показався добродій, спершись ліктем на підвіконня. Примружившись від сонячного світла, він глянув у небо, потягся й позіхнув, поводячись так, ніби був у себе вдома. Моя розгубленість не минула непоміченою, я це збагнув з його лукавого глипання. Відтак він вибив люльку, постукавши об вазу з квітами, посадженими довкола монументу, кивнув сусідці, яка з глеком жавелевої води перетинала площу, і зник, знову зачинившись плитою.

Я застиг на місці як мурований. Пояснити моє остовпіння тим, що я виявив, як у цьому пам'ятнику, мов великий черв'як у яблуці, мешкає людина, цього було б явно недостатньо. Ось що мене приголомшило: ця проява, яка визирнула була з отвору, кап у кап скидалася на скульптуру в кріслі. Такий же вусатий, такий же бородатий, з такою ж голомшливою гулястою головою. Навіть із сусідкою він вітався таким жестом руки, як у зображеного скульптором героя.

Зовсім бездумно я обійшов довкола пам'ятника. З одного боку крізь траву видніли східці, вони вели до дверей, обліплених величезними афішами. Я спитав у свого малого гіда, чи там справді хтось мешкає.

— Невже самі не знаєте? — відповів він із селюцькою флегмою. — Ах так, ви ж приїжджий!

І вважаючи питання вичерпаним, одвернувся, фальшиво мугикаючи якусь пісеньку.

Очевидно, ми розмовляли надто голосно, бо в монументі щось стукнуло, відчинилася ще одна архітектурна деталь, і мешканець його вигулькнув знову.

Люлька його сапала димом, як паровоз, він жував чубук і ввесь дихав лютьтю. Бликнувши на мене зневажливо, гукнув:

— Які вам ще, пане, потрібні докази? Якщо перед вами зрима реальність, то вірте очам своїм, коли ви, звичайно, не сп'яну й не спросоння. Чи, може, там, у вашій столиці вигадали вже якусь нову філософію, щоб легше було спростовувати незаперечні факти?

Я вже збирався послати цього добродія під три чорти, але стримався. Ця його репліка, кинута таким різким тоном, ці шпильки аж ніяк не свідчили про великий розум. Це мене заінтригувало ще більше.

— Боже збав, вас образити! Я, бачте, тут проїздом, був підготовлений чутками про вашу статую, але те, що побачив,— це фантастика!

— Авжеж! Чиста робота, комар носа не підточить!

Лестощі всесильні, вони допомагають утертися в довіру.

— А що як нашу розмову,— запропонував мешканець пам'ятника,— та продовжити всередині.— Але одразу ж передумав: — Ні, всередині така тіснява. А потім ще ця клята вогкість. Краще гайнім у кав'ярню навпроти, познайомимся ближче... Хвилинку, я зараз.

Вийшов він, одягнутий у трійку, піджак та жилет точнісінько такого крою, як на його скульптурному зображенні. Книжку, яку ніс під пахвою, простяг мені й весело пояснив:

— Копія скульптурної! Відтоді як мені її вручив скульптор, ми з книжкою нерозлучні. Хоч скільки брався її читати, далі перших десяти сторінок не вгриз.

До кав'ярні ми зайшли попідруки, як найщиріші в світі друзі.

— Сядьмо біля вікна,— запропонував мій супутник. — Звідси чудовий вид на скульптуру. — Не спитавши мене, він замовив дві склянки оршаду й повів розмову: — Оцю білу пляму на моєму носі бачиш? Це шпарування, зроблене минулого літа за розпорядженням муніципалітету після того, як один хлопчисько запустив у статую каменякою. Я став свідком цього варварського акту, сидючи в той день за цим столиком. Можеш уявити, як я кинувся ловити того вандала. Але він дременував так, що тільки п'яти блискали. Треба глянути правді у вічі: юність прудкіша за нас.

Я побачив, який дитинний цей чоловічя у своєму ентузіазмі, як обожноє він свою камінну постать. Усе його життя минало в монументі, й жив він тільки задля монумента. А що вже я наслухався від нього про те, як усе влаштовано, скільки часу і з якого матеріалу будували, в яку суму обійшлося, хто архітектор і хто скульптор і так далі і тому подібне. Проте за які заслуги так ушанували його сонільєсці і чого він сподобився такої чести — мешкати у власному пам'ятнику, не згадано було ні словом. На моє прохання просвітити мене чоловік недбало махнув рукою:

— Це не цікаво. Не варто й згадувати.

Хоч як я бився, як допитувався, він перебивав мене і звертав розмову на інше, зовсім не цікаве для мене. Чоловік усім своїм виглядом показував, що вартій уваги лише пам'ятник, а не його історія.

Ми засиділись. Коли прощались під пам'ятником, добродій кивнув на нього й сказав:

— Це твій дім, а я — твій друг, щоб ти знав!

Ще й уклонився.

Автобус, ясна річ, поїхав без мене. Наступний тільки завтра, але я не нарікав.

— Пам'ятник бачили? — спитав мене хазяїн корчми за вечерею.

— Авжеж,— стрепенувся я. — Найдивніше, що там живуть.

— Воно-то так. Але диво не в цьому. Диво — сама робота мистецька. Ви помітили, яке бездоганне мурування?

— Це-то я помітив. До речі: за які подвиги увічнено того чоловіка?

— Ет, пусте. Він з тих людей (я не кажу про нього нічого поганого), яких у нашому містечку хоч греблю гати. Наша гордість у тім, що таку славу пам'ятку рідко побачиш у місті чи в селі...

Хоч як я тяг його за язик, наша розмова так і не вийшла з зачарованого кола.

Того вечора перед сном мене знов потягло глянути на пам'ятник уже при місячному світлі. (Пішов я туди не без підказки корчмаря, мовляв, для душовної поживи це десерт, суший делікатес.)

Вулиці були безлюдні. Моя тінь тяглася за мною, покірніша, ніж будь-коли, і оживляли тишу лише мої власні кроки.

Герой стояв під пам'ятником на площі в жіночому товаристві. Його супутниця була випещена дівуля. Я рушив покрадьки під аркадами, спонукуваний неусвідомленим бажанням підслухати їхню розмову.

Так і є, говорили про мене. Мешканець пам'ятника, погладжуючи на грудях пластрон, розповідав:

— Що ти зараз почувеш — чудасія, та й годі! Уявляєш, один приїжджий оглянув звідусіль пам'ятник і давай до мене підсипатися та розпитувати. Уважно вислухав усі мої пояснення щодо пам'ятника і моєї статуї, а тоді й питає. Угадай про що!

— Ні, не вгадаю!

— Питає, чому я в пам'ятнику живу і за віщо мені така честь.

Дівуля зареготала.

— Ач, до чого додумався! Просто нечувано!

— Авжеж, нечувано. П'ять років тут живу, а такий нахаба трапився вперше! Ось так.

— А не казала я тобі про це вчора, коли ми сперечалися. А все через нездорову цікавість до життєписів, до романізованих біографій. От якими нас робить викривлена дійсність...

Вони засперечались, і їхній полеміці не було видно кінця-краю. Піймавши облизня, я повернувся до готелю.

Прокинувшись уранці в доброму гуморі, я поїхав до Серолеса.

Мій дописувач мене не розчарував. Кладезь учености і джерело мудрости, він доводив усяку думку, усякий експеримент до кінця.

Моє простеньке відкриття переросло в його голові у могутній фізичний закон. Для цього мужа я був лише якоюсь ланкою, тим яблуком, що впало колись на голову Ньютона.

Він зробився для мене божищем, прикладом для наслідування. Перебування моє у Серолесі затяглося, так мені хотілося звиряти свої думки й почуття з думками та почуттями генія, вчитися в нього. Його зичливости мені ніколи не забути.

Мені давно кортіло заговорити з ним про сонільський жилий пам'ятник. Принагідно я запитав:

— Сонільський пам'ятник вам, безперечно, відомий. Як могло статися, щоб пам'ятник ставили живій людині і щоб ця людина обрала своєю оселею власний пам'ятник?

Мій олімпієць не розгубився:

— Ваше запитання, друже мій, ніякого стосунку до вартости пам'ятника не має. Пам'ятник єдина річ, гідна втілювати в собі духовність нашої провінції. В даному разі це справжня перлина мистецтва.

Мій розум досі спав, але обставини змусили його таки прокинутись.

БАЖАННЯ І ДІЙСНІСТЬ

Ледве гора Код д'Ареа залишилася позаду, мені страх як закортіло розповісти історію, що сталася з моїм домом і дружиною, як я був спантеличений міражем.

Біля мене сидів старий. Довгі кілометри дороги він мовчав, ніби відгородившись своєю мовчанкою од супутників, а спогади, що відблиском засіли в його тихих очах, заважали йому милуватися мінливими краєвидами за вікном.

Я поклав руку на його коліно й він здригнувся. Тряска автобуса передавалася його маслакам, і вони аж деренчали під моєю долонею.

— Чуєте, який зі мною стався випадок... Це було насправжки, хоча, боюся, ви мені повірите не більше, ніж усі інші.

Старий повернув голову. Навряд чи він мене бачив, бо його очі, навіть звернуті до мене, залишалися порожніми.

— Чому ж? — запитав він. — Я вже на п'ять років пережив одпущене мені, зажився на цьому світі, тож мене нічим не здивуєш. Яка була б від того користь?

— Не знаю. Можливо, порадили б щось... — сказав я. Я злукавив, і лукавство, як завжди, змусило мене почервоніти. Насправді ж я прагнув лише повідати про неймовірну пригоду, що приключилася зі мною.

Схрещені руки старого опирались на сукуватий ціпок. Він підняв одну руку, аби показати, — я в цьому певен, — що йому байдуже. Комівояжера, що сидів перед нами, явно зацікавила ваша розмова. Спочатку він зробив рух, ніби збирався добути носовичка, але роздумав, закурив, двічі затягся й викинув сигарету в вікно.

— То слухайте... — я відчував, що мені вже не зупинитися. — Сам я землемір. Чому я обрав собі цей фах, ніхто мене, скільки не називався, ніколи не питав, а якби й спитав хтось, я б і сам не знав, що відповісти. Можливо, тому, що ми приходимо в цей світ зайняти порожнє місце і кожен мусить примиритися з тим, що йому вготовано. Звісно, нахили теж даються взнаки, але, по-моєму, найнезначнішим чином. Якби у віці, коли робиться вибір, вирішували нахили, пожежників і солдатів виявилось би більше, ніж треба.

Одружився я при першій же нагоді, і, через мою цілковиту легковажність, одружився з кохання. Відомо, що в таких випадках провидіння допомагає

людині, й мене взяв до себе на службу великий землевласник. На території однієї з його ферм височіло три пагорби, одні з найвищих у Європі. Хазяїн незадовго перед тим найняв бригаду землемірів робити зйомку одного пагорба, сенс якої я не стану розтлумачувати, бо знаю, для невтаємничених це не цікаво. Сталося так, що головний землемір посварився з господарем маєтку, і той у нападі гніву прогнав його. Ось тоді, завдяки щасливому збігу обставин, мені пощастило доступитися до мільйонера. Ми підписали контракт, який дав мені право під час роботи жити на його землі.

Будиночок був дерев'яний і дуже вдалої конструкції. Хтось із чудовим смаком постарався зробити його гарним: зовні був пофарбований темно-червоною фарбою, віконні рами й двері — білою. Дах... Але не стану описувати весь будинок, бо в кожного виникнуть свої враження, а в мене дім викликав один-єдиний образ. Роки, прожиті в ньому, здавалися мені дружним хороводом. Якось пом'якшувалось прагнення прилучитися до земних благ, і замість нього горів тихий вогонь тих мріянь, що не позбавляли мене ні апетиту, ні сну.

Дім стояв у долині з річечкою, ніби зумисне створеною для тих, хто мріє жити в такому райському куточку. Дорога до річки прокреслювала плавкою борозною дрімотливі луки.

Ще й зараз досить заплющити очі, і я бачу все, мов на долоні, в живих барвах і в русі. Навіть чую шерех листя й бачу в річечці скалки неба. І навіть сьогодні не віриться, щоб серед отієї природи могло статися «таке».

Комівояжер низив плечима й видав досить банальну сентенцію:

— Я в цьому не бачу нічого дивного. Одна й та сама декорація може правити й для трагедії, й для комедії, й для церемонії роздачі нагород школярам.

Він збирався навести якийсь повчальний приклад, але я урвав його:

— Цікаво відзначити, як найбезхмарніше щастя змінюється прикрими хвилинами. Моя дружина визнала місцевість і будиночок чарівними й стала такою господинею, якої можна лише бажати. Та й моя любов до неї стала ще міцніша.

Так збігло кілька місяців, про які я змовчу, бо той, хто викликає в інших заздрість, чинить подвійний переступ: породжує негативні емоції і водночас знаходить у цьому втіху.

Настав час, коли доводилося їздити далеко від дому. Я вирушав уранці-рано й долав верхи п'ятнадцяти кілометрів до бригадного табору. І навіть якщо не встигав повернутися додому ввечері, то не дуже тим переймався. Більше того (явище це, до речі, загальновідоме), після тривалішого трудового дня бажання знов побачити домашнє вогнище і все пов'язане з ним викликало не знане досі хвилювання.

Працю я закінчував ще завидна, і кінь, що якимсь звіриним чуттям угадував потребу підігравати моєму піднесенню, пускався додому клусом, а це здавалося мені свідомим відгуком на мою нетерплячку.

В мене видовище природи й особливо гір викликає суміш лірики і селянського практицизму, а навколишні мальовничі картини породжують ідею про великий поділ землі. В дорозі я то віддавав таким думкам, то жадібно милувався гамою зелені, що змінювала перед досвідченим зором свій відтінок залежно від пори року. Щоразу, досягнувши половини шляху, я зупинявся подивитись на захід сонця, потім знов підстрожував коня, поспішаючи залишити позаду віхи маршруту: три сосни, хрест на межі, халупу дорожніх робітників, руїни ферми, джерело та інші німі знаки близької вже домівки.

Здалеку я бачив освітлені вікна будинку і червоні відблиски, що палахкотіли над димарем. Я чимраз чіткіше розрізняв у рамі дверей силует моєї дружини. Я сигналізував їй ліхтариком, — вона вітала мене піднятою рукою.

І так воно йшло день за днем. Розумієте? Ви повинні відчути всю буденщину цього періоду мого життя, аби зрозуміти обґрунтованість моєї тривоги й жорстокість незабгненних надприродних сил, що спали на мене. Обману почуттів тут бути не могло, оскільки наш брат, землемір, за обов'язком служ-

би, призвичаївся міряти землю, і я чудово знав довжину шляху, читав усі повороти й нерівності і міг напам'ять накреслити його план. І як тепер пояснити ту незвичайну, неймовірну пригоду? Ось поміркуйте самі...

Це сталося після одного особливо клопітного дня. Ми робили триангуляцію, що вимагала великих перемішень. Наступного дня випадав храм, що відзначався тут як найбільше свято року. Члени бригади хотіли піти на храм і просили мене їх відпустити. Я відповів, що не маємо права ні полишати табір, ні кидати без нагляду реманент і прилади. Але в них уже все було передбачено: двоє чорноробів зголосилися вартувати табір, тож мені, обізнаному з популярністю цього свята в місцевих жителів, важко було заперечувати.

Думка про це дозвілля спокушала мене самого, і я, бажаючи примирити обов'язок керівника зі своїм потаємним бажанням, сказав, що коли ми за день упораємося з поставленим перед нами завданням, я вволю їхнє прохання.

Обіцяна нагорода викликала трудове піднесення, і бригада добилася свого. Після від'їзду робітників та майстрів я оглянув намети, дав останні вказівки сторожам і рушив у таку пам'ятну мені дорогу назад.

Ніколи я ще не відчував такого припливу радості, радості, про яку вже намагався розповісти. Я рушив пізніше, ніж звичайно, хоча просто рвався додому. Напередодні моя дружина вперше поскаржилася на самоту, мені уявлялось, як вона, неприкаяна, стоїть на порозі й виглядає мене з п'ятьми. Я смакував нашу майбутню розмову, її докори за спізнення і те, як я втішу її новою про храмове свято.

Не знаю, чи то я так підганяв коня, чи кінь сам мені співчував, але він раптом понісся вскачки. Це була єдина логічна причина і, можливо, єдине прийнятне пояснення частини того, що зі мною скоїлося: після виїзду на шлях, на повороті, навислому над глибоким звором, одірвалася брила землі, й кінь утратив рівновагу. Я встиг ухопитися чи то за траву, чи за гілку і знов вибратися на дорогу. Тварина впала у звір, і в мене не залишилося жодного сумніву щодо її долі. Місцевість ця була мені добре знайома, і я знав, що кінь після такого падіння не міг вижити, і все ж я часто дорікаю собі за те, що не спустився тоді до потоку, який протікав унизу, і не поклав край, якби в цьому була потреба, його мукам. Але водночас ця несподівана перешкода розлютила мене до нестями, й інші клопоти обсідали мене. Якби це сталося в будень, я вернувся б до табору по нового коня, але того разу я знав, що коней там не залишилось, а шукати десь коняку — то важче, ніж добратися додому пішки. Роздосадуваний до розпачу, не маючи на кому зігнати злість, я поплентав пішки.

Все-таки дивно, що досить незначної зміни — й знайомі речі постають в іншій іпостасі. Земля, яку я топтав ногами, межі й дерева, що так часто являлися моему зору в присмерках, здавалися тепер чужими. Я не хотів би, щоб ви собі зробили висновок, ніби всі події можна пояснити моїм особливим душевним станом: ні, я чудово усвідомлював, де я, яку відстань пройшов, скільки ще маю здолати й, передусім, з досвіду своєї роботи знав про існування зв'язку між швидкістю ходьби, хвилинами проминулого часу й кожним метром шляху, що залишався.

Нараз я відчув у правій п'яті біль. Отже, я й сам не уник травми, і те, що я її досі не помітив, треба приписати шонайсильнішому збудженню.

Причину цього збудження я не міг пояснити чимось іншим. Важко мені це зробити й нині, коли ми сидимо ось так у кріслах автобуса й на нас дивиться сонечко. Дехто, коли я про це розповідав, зауважував мені, що я даремно переймався, що, незважаючи на все, куди розумніше було б радіти, що не зробив того кроку, який уготував би мені долю мого коня. Але я запитував і ладен зараз повторити запитання: «А якби ви опинились посеред дороги, довкола вас нічна п'ятьма і лісова дзвенюча тиша, і в голові стукає думка, що кохана істота турбується за вас, а ви не можете відгукнутися, заспокоїти її?» А тут ще біль у п'яті, що заважав мені рухатися швидше, й невиразне передчуття, яке тримало нерви в напрузі.

Смерклось. Я йшов і йшов, намагаючись додати ходи, підраховуючи, скільки часу треба на подолання окремих етапів: три сосни, хрест на межі,

халупа шляховиків... Якийсь час я вперто вдивлявся у темне небо, бо знайомі тіні обабіч дороги постійно нагадували мені про відстань і час.

Так, з піднятою головою і блукаючим поглядом, я раптом побачив на небі вогняну риску. Це тривало мить: подив, блискавична думка про метеор, спогляд про повір'я, що змусив мене загадати бажання, аби мій будиночок і моя дружина, яка чекала мене, виявились за першим же поворотом.

За правилами гри, так поводитьсь майже кожний при спогляданні цього явища. Я теж, після того, як під дією чогось невиразного, проте владного, заплющив очі, бажаючи вкласти у своє прохання більше переконливості, вирішив прикинутись, ніби справді вірю, що наприкінці цього повороту знайду те, що шукав, і далі наділяти такою самою здатністю наступний поворот. Отже, скорочуючи протяглість окремих етапів хай навіть шляхом збільшення їхньої кількості, притлумити хвилювання,

Отак я розважав себе міркуваннями. І раптом у вказаному місці справді вздрів освітлені прямокутники вікон, червоні відблиски над димарем, а на порозі — обожнюваний силует!

Якщо я здивувався менше, ніж слід було, то тільки внаслідок якогось приголомшення. Я подав сигнал ліхтариком, і вона підняла у звичному вітанні руку. Пам'ятаю, як, наблизившись, я запитав її:

— Що ви робите в цьому місці, ти і дім?

Переступити поріг я не наважився. Дружина обняла мене ще ніжніше, ніж звикле, ніби здогадуючись про те, що сталося зі мною, Вона запитала, як мені сьогодні працювалось, і коли я відповів, що добре, порадила заспокоїтись — для мене тепер головне відпочинок.

Бажаючи одразу ж роз'яснити неймовірну подію, я сказав їй, що сталося: місцевість, у якій ми тепер опинились, лежить принаймні за вісім кілометрів від нашого дому і що це я, побачивши падучу зірку, прагнув якнайшвидше потрапити додому.

— Дім наш тут, — спокійно відповіла дружина, — Де ми з тобою, там і наше вогнище.

Щоб вивести її з омани, я показав на захід: там у слабкому сьйві неба вимальовувався контур гори.

— Ти бачила коли-небудь з порога дому Код д'Ареа?

Неуважно позирнувши в тому напрямку, вона сказала, що краще про це побалакати завтра, — ранок покаже. І запитала мене про коня. Коли я розповів їй про нещастя, погладила мене до голови.

— Ти не забився?

— Не там, де ти думаєш.

Пояснення, ніби я схибнувся від удару, було б надто примітивним.

Через цілком природну стурбованість, що не слабшала, я все ще барився заходити до хати.

— Диви, стіл уже накритий, — сказала дружина, — Я приготувала на вечерю твою улюблену страву. Відчуваєш запах?

Я все бачив і відчував! Але знайти втіху в тому, щоб усмак повечеряти, потім завалитися спати, а завтра знову сушити собі голову над цією загадкою, я ніяк не міг. Бо коли моє реальне життя минало тут, то який невідчепний привид змушував мене давати вісім кілометрів зайвих? І навпаки: коли все істинне і відповідне нормальному перебігові речей буде там, то що означав цей міраж?

Я заявив, що не заспокоюсь, доки не пройду весь шлях і не впораюся з усіма дивами, тож мушу продовжувати свій похід, забувши на час про всякий відпочинок. Дружина хотіла супроводжувати мене, але я заперечив:

— Ти зоставайся тут, охороняй «це» і жди. Хай би там що, а я повернуся з якоюсь відповіддю.

Вона розплакалася і дала мені шпильку з камеєю, яку я колись подарував їй.

— Візьми цю запоруку мого кохання, — сказала вона, — Дивись не згуби, хай вона постійно нагадує тобі, що я на тебе чекаю.

(Комівояжер, чому не знаю, поцікавився деталями шпильки. Я показав, і він з хвилину роздивлявся її. «Я ось чого ніяк не второпаю, — сказав він. —

Якщо вам так хотілося знайти дім там, то чому ж ви так непримиренно сприйняли це і не раділи здійсненню вашого бажання». Я відповів йому, що кожен із нас бодай раз у житті мріяв літати, розкинувши руки, але якби ко-мусь пощастило злетіти на кілька метрів, він одразу ж побажав би вернути на землю.)

А тоді мене вела якась дика нестями. Раз у раз озираючись, я бачив, як блякнуть удаліні вікна дому, поки й сам дім зник за пагорком. У цю хвилину я сповільнив крок; відчуття реальності, що повернулося до мене, змусило замислитись. Я почав припускати можливість якоїсь психічної нестями. Ідучи, потирав то голову, то лоб, де досі не помічена рана могла мене спантеличити, по-дурному сподівався на те, що з допомогою ясновидіння пощастить зробити те саме, що і з п'ятою: зразу ж локалізувати біль і розгадати таємницю.

Але нема людини, здатної самою грою думки змінити свою долю, а моя доля зробила крутий поворот. Я йшов, підбадьорюючи себе думкою про тимчасове потьмарення розуму, викликане падінням, як раптом кружок світла мого ліхтарика вихопив з темряви межовий хрест. Я обмацав ліхтариком контури хреста і, щоб пересвідчитись у відсутності оптичної омани, так ляпнув долонею по його раменах, що в мене ще довго потому нили пальці.

Мені важливо було довести достеменність цього предмета, бо хрест стояв на найвищому місці і майже на середині шляху між домом і табором. Озирнувшись, я міг би побачити вікна щойно покинутого дому. Але мусив зібратися з духом, бо надто добре знав ціну такої перевірки. Збігло кілька хвилин, перш ніж я наваживсь озирнутись. І судить самі, чи міг я так грубо помилитися і стати аж такою жертвою омани почуттів, якщо звідти, де стояв, видно було світляні цяточки, вони значили будиночок, що мрів під моїми ногами в долині, де ні того ранку, ні другого дня не було нічого, крім трави та землі.

Крайній ступінь утоми звалив мене. Я сів під хрестом — постарався зосередитися. Виникло бажання вернути додому, але в який бік мені податися: на схід чи на захід? Добре б іти вперед і вперед, але це навряд чи дало б спокою моїй душі, оскільки наприкінці дороги щось та знайшлося б. Якби там виявився будиночок, мені б закортіло повернутися туди, звідки я щойно пішов, а якби його не було, назавжди урвалася б якась нитка, бо для мене сімейне життя — це дружина, дім і місцевість, і зникнення одного з цих трьох елементів порушило б рівновагу, таку для мене важливу. Я бачив уже, як сную туди й назад дорогою, знаходжу на обох кінцях щось і не можу визначити справжньої вартости знахідки. Нездатний витримати таку боротьбу, я подався до міста в надії на пораду приятеля чи знайомого. Але поки що ніхто не зумів мені її дати, і я час від часу їжджу сюди й вірю, що мені ось-ось пощастить усе з'ясувати собі. Але знову приходять сумніви, і я знов звертаюся, як до порятунку, до думки інших. Як по-вашому, що мені робити?

— Важко сказати, — відповів комівояжер. — Щось подібне сталося й з моїм братом у перших. Звичайно, це було не зовсім те, але теж завдало великих прикрошів. Рідні, на сімейній раді, вирішили послати його до Америки.

Зненацька старий, що досі мовчав як риба, позирнув на мене й вирік:

— Ви, молоді, живете, ніби в якійсь мілкій тарілці, але і її глибини вам цілком достатньо, щоб утопитися. Те, що вам здається таким незвичайним, відбувається безліч разів, і кожне вирішує всі ці речі по-своєму, відповідно до власного темпераменту. Поет прийняв би те, що він просив і що подарувала йому зірка; і дім на півдорозі, і ніякий інший, став би його домом. А людина з технічною освітою незалежно від того, що їй трапиться в дорозі, знайде свій дім там, де, як знає, він має бути, по подоланні відповідної кількості кілометрів. І прикладам таким нема числа, досить тільки згадати...

Автобус прибув на кінцеву зупинку. Прощаючись зі старим, я не стримав свого пориву: обійняв його й подякував за ті слова.

Я найняв коня і, виїхавши на околицю селища, на хвилинку пристав на перехресті біля дороговказу. Погладжуючи рукою каменю, прочитав табличку: «Код д'Ареа». Я збирався вже поганяти коня, як у голові знову ожили про-

кляті запитання. Якою мірою я міг вважати себе поетом і якою — землеміром? А може, тут чаються ще якісь можливості, здатні забезпечити мені щасливий вибір?

РЕПОРТАЖ ПРО ДИВНЕ САМОГУБСТВО

Десь о другій годині дня наш дім виповнився зойками, що долинали з нижнього поверху. Оскільки це тривало довго, я відчинив двері на сходи й звисівся з поручнів, аби подивитися, в чому річ.

Піді мною мешкало молоде подружжя з дітьми й чоловіковими батьками. Ім'я чоловіка було Томас Дук-і-Соплана (цю обставину слід особливо підкреслити з огляду на те, що сталося далі), а його дружину всі сусіди називали просто Анна або пані Анна.

На сходах плакало двоє дітей, хлопчик і дівчинка, вчепившись за спідницю матері, а та теж ревно ридала, уткнувшись лицем у фартушок.

Я збіг до них і почув неймовірну історію. Не стану зупинятися, як відмовчувалась, не бажаючи мені відповідати, Анна, як утрутилися у розмову родичі і як упирався в своєму непохитному рішенні чоловік.

Того дня Томас Дук прийшов обідати додому й поведився, як звичайно. Обідав ніби з апетитом (потім згадали, що води випив більше, ніж звичайно, але це маловартісна деталь) і був балакучий: говорив про напружені стосунки британської королівської родини з віндзорськими герцогами. Він допив каву, спокійно втерся серветкою, підвівся й заявив рідним про свій намір сказати щось дуже важливе. Спершу на це ніхто не звернув особливої уваги, але поважність, сила, з якою він гупнув кулаком по столі, щоб угамувати дітей, і певною мірою вираз заклопотаності на обличчі змусили всіх нашорошити вуха.

— Справа ось у чому, — сказав він. — Віднині я для вас і для кожного в усіх офіційних справах, за всіх особистих і сімейних обставин, у всіх випадках життя і до кінця днів своїх називатимусь Сігоні Балькатрена.

Природно, спершу його зрозуміли не так, як треба, і зреагували більш ніж спокійно. Анна ніжно дорікнула йому:

— Та ти збожеволів, Томасе!

Тут він спалахнув і гримнув, щоб його більше не називали Томасом. За столом сталося замішання, поки батько, що мав славу людини спокійної й кмітливої, запитав:

— Це що ж — два прізвища?¹

— Ні, ім'я та прізвище.

— А прізвище матері?

— Обійдуся без нього.

Почувши ці слова, мати не втрималася від сліз і зашептала про невдячність дітей, які не цінують материнської самовідданості.

Батько побажав довідатися, як пишеться «Балькатрена», й заніс це прізвище до свого записника. Він намагався взяти себе в руки і навмисне писав повільно, аби не зрадити безмірного болю, що вразив його.

Анна, витріщивши очі, тільки дивилася, як чоловік склав серветку, витяг із жилетної кишені самописку і, переконавшись, що вона заряджена, подався до виходу. Відчинивши зовнішні двері, він замазав своє прізвище на візитній карточці, засунув її до іменного покажчика, тоді як жінка, схопивши його за руку, гукнула:

— Якщо ви, Сігоні, поводитиметесь так, я надалі звертатимусь до вас на «ви»!

Чоловік так брутально відштовхнув її, що заплакана жінка опинилась на сходовій клітці. Діти побігли за матір'ю, і в цей саме час, приваблений гармидером, спустився сходами я. Я ще встиг побачити, як Томас повільно ви-

¹ Каталонські прізвища здебільша двоскладові, утворюються з перших частин прізвищ батька й матері.

водить чітким каліграфічним письмом «Сігоні Балькатрена» замість замазаного прізвища.

Мене запросили до хати й розповіли все. В цьому не було нічого дивного, бо я вважався другом дому.

Тримався Сігоні підкреслено спокійно. Коли я, відкликавши його набік, з апломбом працівника соціальної служби запитав, чи не спричинить його рішення податкових клопотів і прикрощів з поліцією, він засміявся, точніше сказати, тонко всміхнувся:

— Ні. Я не боюся ніяких труднощів. З часом мій учинок дістане повне громадянське визнання.

Потім сказав нам, що треба викликати домашнього лікаря. В усіх нас при цих словах камінь спав з душі, і ми порозуміло презирнулися, ніби бажаючи сказати одне одному: якщо він відчув щось неладне, значить, іще не все втрачено. Анна нарешті полегшено зітхнула, опустила на диван і шепнула:

— Бідолашний Сігоні!

Так минула година, що здалася нам вічністю, бо ми ніяк не могли набутти навимушености. Насправді не в своїй тарілці були тільки ми, бо він, Сігоні-Томас, незважаючи на рану, завдану йому (так гадав я) добровільною метаморфозою, видавався умиротвореним, ніби віднайшов якусь внутрішню опору. Вимогу викликати лікаря пояснив тим, що перша думка, яка спала нам, була думка про душевний розлад і що йому хочеться одразу ж таку думку спростувати.

Зі своїм постійно втомленим виглядом з'явився лікар Поч. Він мовчки вислухав нашу колективну (і дещо сумбурну) розповідь про незвичайну пригоду, нарешті пригладив правицею чуба і сказав:

— Хай йому чорт! Тільки цього ще бракувало!

Оглянути дав себе Сігоні залюбки і навіть порадив, аби розвіяти останні сумніви, показати його іншому фахівцеві. Тут, випереджаючи подальші події, доречно зауважити, що згодом Сігоні був підданий старанним дослідженням, що підтвердили його психічну повноцінність.

Після огляду лікар Поч заявив, що, на його думку, з цією людиною все гаразд. Звернувшись окремо до батька свого пацієнта і до мене, він пустився в нетрі наукового пояснення, потім мова його стала простіша, й невдовзі в розмову були втягнуті всі. З захопленням, майже з заздрістю, відгукнувся лікар про характер Сігоні, що контрастував з його власною легкодухістю, через яку він так і не зважився викинути зайву приголосну наприкінці свого прізвища. Він усе підкреслював, що відмовитися з доброго дива від успадкованих накиннутих законом і традицією імен міг тільки чоловік великої мужности. На прощання ескулап ніжно плеснув Сігоні по плечі й порадив зразу ж лягти і гарненько виспатися.

— Завтра буде видно, треба щось робити чи ні.

Разом з лікарем пішов і я, в твердій певності, що ранок осяє своїм промінням усе, що зараз видається темною водою в облацях.

Назавтра, пере чекавши з тактовности певний час, я зійшов до сусідів. Дружба, можливо, навіть проста людська цікавість зобов'язували.

Відчинив мені сам Сігоні підозріло швидко. Ввів мене до їдальні, на обідньому столі я побачив розкритий нотатник, його аркуші були змережані нерівним письмом. З явним хвилюванням Сігоні показав мені нотатника:

— Я вирішив писати слово «Сігонні» з двома «н». Усю безсонну ніч мізкував, і, здається, таке написання більш доречне.

Мені здалось, так ім'я зовсім нагадує італійські, але я змовчав.

Сігонні закурив, розчахнув двері до коридору і знов поміняв іменний покажчик.

У кухонні двері з димучим ополоником у руці вистромила його дружина і кинула на мене журний погляд.

Так легковажним невтримним алюром мій друг поскакав назустріч долі. Того ж дня він утратив роботу, посварившись із начальником, бо той відмовився змінити його прізвище на карточці табельного годинника. Другого дня

ставсь інцидент з листоношею, бо сусіда навідріз відмовився прийняти листа, адресованого Томасу Дук-і-Соплані.

У другій половині цього ж дня доведена до розпачу Анна попросила чоловіка пояснити нинішній громадянський стан її та її дітей. Дійшло до жахливої сцени, оскільки Сігонні не знав, що відповісти, швидше за все не встигнувши врахувати всі обставини, породжені його новим становищем. Якийсь час він ще силкувався обґрунтувати важливість свого рішення, але Анна пильно подивилась на чоловіка, запитала:

— А коли ж, Сігонні, в нас день народження?

Той остаточно зів'яв і замовк.

— Ти просто ламаєш безсоромну комедію, та й годі,— сказала крізь сльози Анна. Після цього вона ретирувалась до своєї кімнати і замкнулася на ключ.

Жіночим непомильним інстинктом Анна відчувала, що на Сігонні справді паць пала. Невдовзі прийшла до мене і попросила з'ясувати в чоловіка, в чому ж його головний умисел і яка роль відводиться кожному членові сім'ї. Я відповів, що таке дражливе доручення краще б узяв на себе якийсь родич, але вона почала покликатися до почуття дружби, людинолюбства, жалю і нарешті впала навколішки. Я змусив її піднятися й пообіцяв зробити все, що в моїх силах.

За два дні я зустрів Сігонні на вулиці й запропонував прогулятись. Він погодився — звичайно, передчуваючи мету моєї пропозиції,— і мовчки пішов поряд.

Зненацька я його запитав:

— А чому саме Сігонні Балькатрена?

— Думав я, думав,— відповів він,— цілі години провів у болісних роздумах, але до пуття пояснити собі, чому обрав саме це ім'я, а не інше, так і не зумів.

Міркування Сігонні були цілком розсудливі, а мої — ідіотські. Ми сіли на терасі кав'ярні, й він, хоча його ніхто не сіпав за язик, розговорився.

— Я зовсім не відмовляю вам у праві втручатися. Навпаки, розмова на цю тему допомагає мені самому краще себе зрозуміти. Все почалося з усвідомлення того, що життя моє геть-то жалюгідне і все, хоч би що я робив, марниці. Мало-помалу почав обмежуватися мінімумом життєвих благ і все більше відчував себе твариною.

— Тобто, ставали ближче до природи? — втрутився я, щоб полегшити його визнання.

— Де там! Усе більше відчував себе худобиною. Перебирав дні свого життя, і мені почало здаватися, що я перетворився на наочний посібник для вивчення природознавства: «Це хребетне живиться тим-то й тим-то в певні години, шлюбні ігри проводить незалежно від пори року й дуже чутливе до холоду».

Бажаючи допомогти йому, я підтакнув:

— Це відчуття скороминуще і зовсім не ізольоване. Воно зникне непомітно, як і з'явилося.

— У мене все інакше. Іноді я ніби відчуваю біль від пінцета, яким маніпулює натураліст, посадивши мене в колбу. Геть нестерпне почуття. Аби в мене був твердий характер і багате внутрішнє життя, я б став цікавою людиною, але я простак і зірок з неба не хапаю, тому нічого ліпшого не придумав, ніж покінчити з собою. Ось так і дійшов до цього рішення.

Поки не вирік цих слів, Сігонні здався мені людиною здорового глузду, але я ненавиджу як потенційних самогубців, так і творців мелодрам, що користуються самогубством для розв'язання останнього акта. Я збирався вже відкланятися, коли Сігонні піймав мене за рукав і знов посадив:

— Стривайте, стривайте. Рішення прийняте, але одна річ — прийняти його, а зовсім інша — здійснити, у буденному житті тут дистанція великого розміру. Особисто мені, правду кажучи, не вистачало мужности, мені й хотілося зникнути, але так, щоб не зовсім. Дечим життя було мені любе, наприклад існуванням назв та імен, таких цінних у письменників. Ось я й вигадав таку штуку, як начисто змінити ім'я й прізвище.

— Щось на зразок самогубства для бідняка,— підказав я, демонструючи свою увагу і гордість його довірою.

Він замружився від напливу думок, що охопили його, потім розплющив очі і заявив про прикрі наслідки такого, здавалося б, банального вчинку, до якого вдався. Своє ім'я та прізвище подобається нам усім, а от змусити інших шанувати це — нелегко, а вже щоб розлучитися з ними, для цього вимагається справжнє героїство.

— А вам це окупилося?

— Який ви швидкий. Усьому свій час.

Ми розлучилися, і другого дня я зайшов до Анни, аби заспокоїти її. Сказав, що все це не так важливо, як ми думали. Хоч як дивно, Анна зі мною не погодилась.

Наступні дні Сігонні Балькатрена буквально тріумфував. Загальний спротив цій витівці наповнював сенсом його життя. Принаймні він сам так вважав. Ніхто його за це по голівці не погладив, спершу обурювалася родина, потім усі державні установи, що зустріли новину буквально в штики. Деякі чиновники після ознайомлення з цією історією зчиняли просто незрозумілу паніку.

Якось у неділю, чи то на прохання Анни, чи то сам по собі, прийшов у гості її дядько, який багато подорожував і мав підхід до людей. Ми зустрілися з ним у Балькатренів (від якимсь вигаданим приводом), і я з цікавістю спостерігав за розвитком подій. Старий господар не дуже жалував Анниного дядька, при перших же його словах зайняв протилежну позицію. Гість висловив радість бачити всіх живими-здоровими і перейшов до подій у світі. Язик був у нього добре підвішений. Так, слово за словом, забалакали про книжки, і раптом він запитав;

— Вам відомо, що «Віктор Гюго» — псевдонім?

Хто сказав так, хто ні, а я категорично спростував це твердження. Однак всі зрозуміли, куди хилить співрозмовник. І справді, замість того щоб сперечатися зі мною, він пустився в міркування про вжиток псевдонімів і заявив, що за деяких обставин вони здаються йому цілком слушними, якщо не переступати розумних меж.

Сігонні його урвав посередині тиради:

— В моєму випадку йдеться не про псевдонім. А про бажання зникнути через зникнення прізвища та імені.

— Як це, ні сіло ні впало, не зважаючи на закони? — Гість показав на Анну та на її дітей: — А ці мученики? Вони до уваги не беруться?

— А що їм зробиться? — запитав Сігонні. — Мій учинок свідчить про громадянську свідомість, і я тут першопроходець. Настане день, коли люди зможуть міняти прізвища без усякого попередження.

При цьому очі в Сігонні блиснули і піднята рука застигла в повітрі. Але дядько рівним голосом запитав його:

— А що це нам дасть?

Тоді Сігонні збентежився і сказав, що з часом буде видно.

Запанувала напружена тиша, дядько старанно збирав свої речі: ось він узяв капелюх, ось ціпок, ось рукавички; а перед прощанням поклав на плече Сігонні руку:

— Бачиш, хлопче, в усіх нас є свої захоплення. Я в твоєму віці захоплювався міжпланетними польотами, але коли народився мій Андреу, закинув к бісу всі моделі ракет і взявся до виховання сина. Отож-бо працєю, працєю і викинь усі дурниці з голови!

Життя поступово ввійшло в належну колію, поки появився чиновник муніципалітету з паперами, які треба було заповнити. Вже не пригадую, було це третього чи четвертого дня після візиту дядька і чим достоту було викликане те втручання властей. Мені розповідали, ніби чиновник поводився дуже коректно й був у курсі справи. Сігонні зустрів його холодно, при перших же словах підвищив голос і заявив про своє право змінювати власну зовнішність і моральну подобу. Чиновник відповів, мовляв, не має претензій щодо цього, він прийшов сюди не дискутувати. Фактом появи нового грома-

дянина має займатися інший відділ муніципалітету, а не той, що послав його. Зате — тут голос чиновника став енергійним — до їхнього відання належить автоматична система обліку з допомогою перфокарток, і в даному разі виникає питання, як бути з карткою «Томас Дук-і-Соплана».

— Якщо пан уже не існує,— сказав він,— його картка має бути вміщена до іншої картотеки. Я прихопив з собою кілька бланків. Ми повинні розглянути такі граfi: «Безвісти пропав», «Помер», «Переїхав».

Сігонні тут же заявив, що треба поставити картку в графу «Помер», та й годі. Чиновник не погодився, оскільки без медичного свідoctва такого не можна зробити. Після довгих суперечок вони нарешті накреслили наприкінці одного з аркушів, відведених для «Зауважень»: «Помер. Підлягає подальшому обліку. Самогубець зобов'язується дати роз'яснення на першу ж вимогу». Чиновник, правда, не був упевнений у доречності такого формулювання, але принаймні обстоюватиме, щоб запис лишився в картотечі.

Сігонні підписав усі папери, заплатив шістдесят п'ять песет збору за оформлення документів і, охоплений цілком зрозумілим хвилюванням, плюхнув на диван. Я зайшов до нього через кілька хвилин після відходу чиновника. Мій сусід був блідий, як полотно. В протилежному кутку їдальні плакала невістка, обіймаючи портрет чоловіка. При моїй появі свекруха кивнула мені на нього й сказала:

— Цей пан міг би потелефонувати, щоб приїхали з хімчистки забрати в нас одяг.

Від цієї хвилини Анна ставилася до Сігонні як до ворога, зате виявляла пошану й ніжність — з кожним днем усе дужче — перед пам'яттю «колишнього» чоловіка. Потай від усіх вона замовила скромну мармурову дошку і поставила її на маленький столик у їдальні. Напис, виведений готичними літерами, промовляв: «Томас Дук-і-Саплана. 1922 — 1954». На круглій колоні в центрі висів вінок. Ситуація підказала Анні, вбраній у чорне, новий спосіб життя. Дошка завжди втопала в живих квітах, горіла лампада, символ її невгасимої любови. Анна проводила цілі години перед полірованим каменем, застигши в журливій позі покаяної грішниці.

Незважаючи на психічну травму, Сігонні був молодий і молодість брала своє. Але варто було йому, охопленому любовною млостю, наблизитися до Анни, як вона відштовхувала його зі словами:

— Геть, безсоромнику, хіба не бачиш, що я вдова?

Я, найближчий сусід, лишався тільки свідком цього краху, не в силі нічим допомогти. Багато роздумував про неустатковане життя, про невпевненість у завтрашньому дні і згубні звичаї, що руйнують родини трудівників.

Якось на свято я побачив з балкона, як Анна, свекри і діти вийшли погуляти на вулицю. Я зрозумів, що Сігонні зостався вдома, й захотілось його підбадьорити.

Виявилось, сім'я забула зачинити двері в коридор, і я на правах сусіда зайшов. Сігонні, підійшовши до столичка, дивився на дошку очима, повними сліз. Напевне, чув мої кроки, хоча не бачив мене, бо коли я ввійшов до їдальні, він затулив руками лице і забубонів:

— Бідолашний Томасе! Скільки горя і безмежної туги ти завдаєш мені іноді.

Мене такими ось виливаннями не розчулиш. До того ж, ми не були з Сігонні великими друзями. Але в цю хвилину мене перейняла така ніжність, потрясло таке почуття жалю, що він став ніби частиною мене самого. Кинувшись до нього, я стиснув його в обіймах так міцно, аж якась кісточка на його спині хруснула, і майже крикнув, щоб заглушити ті розпачливі слова:

— Май же мужність винести до краю все, що послано нам долею.

І, показавши на дошку, додав:

— Для нього принаймні все вже позаду.